II.2. Patrimoniul retoric al creştinismului

Răspândirea creştinismului a determinat schimbări culturale majore în Europa şi în întreaga lume. Fără a insista asupra relaţiilor dintre noua religie şi cultura clasică, este suficient să arătăm că, în planul artei de a vorbi convingător, perspectiva asumată de părinţii Bisericii creştine a favorizat, pe de o parte, supravieţuirea unora dintre lucrările de elocinţă ale Antichităţii, şi, pe de altă parte, a condus la instaurarea unei retorici religioase care s-a desprins treptat de sub tutela vechilor modele.

Spiritualitatea creştină impune un gen retoric nou[1], *ars praedicandi* (Copeland/Ziolkowski, în Sloane 2006: 494), şi, pe fondul tradiţiei retorice participative pe care a moştenit-o şi a întreţinut-o, fixează opoziţia între *rhetorica humana* şi *rhetorica divina* (Knape, în Fix/Gardt/Knape 2008/I: 62). Mai mult decât atât, cele două practici discursive, laică şi sacră, sunt, în viziunea Sf. Ambrozie (Murphy 2001: 52), manifestări ale unor categorii distincte de înţelepciune, umană (*sapientia saeculi*) şi divină (*sapientia spiritualis*). Tensiunea dintre cele două paradigme culturale, precreştină şi creştină, îi preocupă pe toţi marii gânditori şi trăitori creştini din primele secole ale mileniului I şi se extinde dincolo de sfera artei de a comunica bine, frumos şi convingător. Într-o epistolă către Iulia Eustochium[2], Sf. Ieronim

[1] În Evul Mediu se cristalizează (cf. Murphy 2001) un canon retoric cu trei genuri: arta de a predica (*ars praedicandi*), retorica versificaţiei (*ars poetriae*) şi genul epistolar (*ars dictaminis*).

[2] Fiică a unor aristocraţi romani creştini, Iulia Eustochium (368-419 d.Hr.) s-a dedicat ascezei şi l-a ajutat pe Sf. Ieronim în activitatea sa misionară şi cărturărească. În Biserica Catolică, este celebrată ca sfântă în ziua de 28 septembrie.

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

(347-420 d.Hr.), unul din cei patru părinți ai Bisericii Apusene și mare traducător al Bibliei, pune foarte plastic în evidență falia crescândă dintre valorile culturale ale Antichității și universul spiritual al creștinismului: „Ce are în comun lumina cu întunericul? Ce armonie poate fi între Hristos și Belial? Ce au a face Horațiu cu Psaltirea, Vergiliu cu Evangheliile și Cicero cu Apostolul (Pavel)? ... să nu bem din pocalul lui Hristos și din cupa diavolului în același timp" (Murphy 2001: 53).

În ciuda distanțării de modelele antice, nu este lipsit de importanță să constatăm că tradiția iudaică și cea greco-latină au contribuit în chip diferit, dar consistent la închegarea, dezvoltarea și rafinarea unor tipare discursive întemeiate pe rugăciune și pe citirea și comentarea Scripturii. Actul de a transmite învățătura sacră prin viu grai, prin apostolat, este, în raport cu tradiția retorică greco-latină, o inovație: „Hristos", observă James Murphy (2001: 273), „a introdus un element retoric inexistent până atunci în istoria umanității, anume dispoziția ca discipolii să-i răspândească ideile prin viu grai". Pe fondul distincției între 'a predica' și 'a învăța', distincție respectată și practicată în vremea lui Iisus, modelele retorice creștine (catehetic și omiletic, mai ales) fondate pe autoritatea Bibliei și întărite de autoritatea cuvântului lui Hristos au presupus de la început, și predicile hristice o dovedesc fără tăgadă, o împletire între hermeneutică și exortație (Murphy 2001: 278), iar o astfel de legătură între ceea ce se adresează minții și ceea ce se adresează inimii a determinat crearea, respectarea și conservarea unor cadre discursive potente.

Pentru predicator, Scriptura, considerată ca text revelat, devine reper unic de adevăr, autoritate și ideal de elocință. Susținut de litera și spiritului textului sacru și hrănit cu învățăturile fondatorilor Bisericii, oratorul creștin va căuta ca în cuvântările sale să exprime doar adevărul de credință, iar funcția persuasivă a discursului este dublată de o funcție performativă. Cuvântul este menit a se edifica în și prin faptă, după cum fapta

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

trebuie să aibă proprietatea de a fi o punere în practică a cuvântului, iar această observație ne permite să afirmăm că retorica religioasă creștină este o retorică întemeiată pe conlucrarea între ceea ce se spune (gr. *legomena*) și ceea ce se face (gr. *drōmena*) (Dowden 2007: 320-333).

Intenția de comunicare care animă și hrănește energiile predicii este aceea de a interacționa cu membrii comunității creștine, spre a le induce o mentalitate și spre a le dezvolta orizonturi noi de înțelegere și de comportament. Această schimbare de perspectivă asupra actului de a cuvânta, dinspre EU spre TU/VOI, va deveni, mai apoi, prin misiunile apostolice și prin activitatea cultural-religioasă a marilor spirite ale creștinătății, trăsătura definitorie a procesului de comunicare prin care s-a asigurat răspândirea Scripturii. Altfel spus, spre deosebire de oratorul antic (păgân), artizan pregătit și priceput în a explora potențialul persuasiv și expresiv al faptelor de limbaj, indiferent de valoarea de adevăr a acestora, oratorul medieval (creștin) angajează în discurs calitățile sale de interpret autorizat al textului biblic și de apărător al credinței (Clarke 1996: 153). Pătruns de adevărul revelat de textul sacru, predicatorul nu va mai pune atât de mult preț pe ornarea verbală a discursului, ci pe înțelegerea și comentarea eficientă a învățăturilor de credință, iar ceea ce profilează identitatea persuasivă și expresivă a predicii este triada *Scriptură – predicator –credincioși* (Kneidel, în Sloane 2006: 362).

În opinia multor cercetători, primul tratat medieval de retorică creștină este lucrarea Sf. Augustin (354-430 d.Hr.), *De doctrina christiana*, elaborată în două etape, despărțite de un interval de trei decenii (396-426). Volumul „pune în prim plan problema elocinței creștine - legitimitatea, funcțiile și principiile ei și prezintă, în mod convingător, cu exemple și argumente, valențele literare și totodată pedagogice ale textului sacru" (Augustin 2002: 9). Alcătuită din patru părți, numite cărți, lucrarea are la bază experiența de profesor de retorică a autorului

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

și bogata sa activitate de predicator. În privința reperului retoric valorificat, se știe că Sf. Augustin s-a raportat la lucrările lui Cicero. De altfel, pentru întemeietorii retoricii creștine de până în secolul al XIII-lea, perioadă în care învățații din Occident descoperă și traduc lucrările lui Aristotel, retorica ciceroniană este modelul *par excellence* (Murphy 2001: 106-107). Acest model clasic este prelucrat și acomodat unei sarcini de mare complexitate, relevarea doctrinei creștine, prin reliefarea modelelor de elocință din textul sacru și din apologetica fondatoare. Ampla operație de convertire a culturii clasice[3] a presupus nu numai cercetarea critică a principiilor, regulilor și tehnicilor de uz curent în oratoria clasică, ci și instituirea de precepte noi și adecvate predicării cuvântului lui Dumnezeu.

În epoca în care Sf. Augustin a definitivat *De doctrina christiana*, „se simțea necesitatea unei noi retorici, existând pericolul ca elocința sacră să fie impregnată de atmosfera sofistică și de un exces de erudiție" (Augustin 2002: 17), așa că ilustrul și luminatul învățat va fi simțit, probabil, nevoia să contracareze această alunecare către tehnicism prin alcătuirea unui manual de bune practici în arta de a predica, iar această întreprindere cărturărească s-a dovedit foarte rodnică și influentă[4]. De aceea, începând cu secolul al patrulea, în ciuda cunoștințelor solide de cultură clasică, se observă la marii retori creștini o preferință declarată pentru claritate, simplitate și accesibilitate. Termenul *omilie*, având ca etimon lat. bis. *homilia* - provenit, la rându-i, din gr. *homilia*, 'tovărășie, conversație' - trebuie înțeles ca 'sermo familiaris in Evangelium' și pune în valoare tocmai virtuțile

[3] Un foarte bun exemplu de convertire este chiar textul lui Augustin, în care citatul biblic se învecinează cu fragmente din marii autori ai Antichității: Platon, Hesiod, Vergiliu, Cicero, Varro ș.a.

[4] „*De doctrina christiana* a fost inclusă în programul de studii al școlilor mânăstirești, a devenit un model și un ghid, atât sub aspect didactic, cât mai ales omiletic, lucrarea având un mare ecou și fiind o autoritate, în special în cursul Evului Mediu occidental, dar și în secolele care i-au urmat." (Augustin 2002: 25).

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

acestui stil eficient de a cuvânta, prin care preoții interpretează pe înțelesul credincioșilor semnificațiile fragmentelor biblice citite în timpul slujbei religioase.

Din multitudinea de observații, comentarii și exemple pe care Sf. Augustin le aduce în sprijinul concepției sale, reținem doar trei aspecte importante pentru cercetările de stilistică: a) personalitatea retorului creștin și legăturile acestuia cu auditoriul, b) finalitățile urmărite de predicator și c) tipurile de elocuție de care el se poate servi pentru ca discursul să fie de impact.

Personalitatea discursivă a oratorului creștin. Dacă retorii greci și latini recomandau ca oratorul să aibă o pregătire temeinică, deprinsă prin învățare și exercițiu, în viziunea Sf. Augustin elocința predicatorului este o mărturie de credință care se dezvoltă mai degrabă prin observație, imitare și punere în practică decât prin angrenare într-un proces formal de însușire de cunoștințe. Oratorul creștin deprinde mult mai eficient[5] arta de a predica dacă stă în preajma unui maestru sau își hrănește spiritul cu scrierile și spusele învățaților decât dacă se lasă antrenat într-un mecanism de asimilare de informații lipsite de resorturile vii ale omenescului aflat în slujba divinității. Așa cum copiii învață să vorbească urmărindu-i și imitându-i pe adulți, tot astfel cineva poate ajunge un bun orator „fără să fi luat lecții de elocință" (Augustin 2002: 279), doar dacă ascultă, citește și imită expunerile unor predicatori elocvenți și cu har. Această perspectivă asupra formării predicatorului este, fără îndoială, concordantă cu doctrina cuvântului revelat de Dumnezeu, așa cum este ea

[5] „[…] dacă este abordată de un spirit pătrunzător și doritor să învețe, elocința se prinde mai ușor de cei care îi citesc și îi ascultă pe vorbitorii de frunte decât de aceia care urmează preceptele acestei arte." (Augustin 2002: 279).

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

formulată în textele evanghelice (Marcu 13:11, Matei 10: 19-20[6]) și semnalează că, pentru oratorul creștin, regulile retorice au caracter intuitiv, nu prescriptiv (Augustin 2002: 427, nota 14).

În personalitatea predicatorului, elocința și înțelepciunea se împletesc, primatul fiind acordat înțelepciunii. Grație înțelepciunii, un vorbitor lipsit de elocință se face util ascultătorilor săi, însă un vorbitor „care varsă șuvoaie de elocință nechibzuită este de evitat" (Augustin 2002: 283). În viziunea Sf. Augustin, adevărata înțelepciune provine de la Dumnezeu, iar cuvântarea predicatorului trebuie să fie expresia inspirației pe care vorbitorul o primește de la divinitate. Idealul discursiv de care retorul creștin trebuie să se lase călăuzit este textul biblic, în care există „toate calitățile și toate podoabele elocinței" (Augustin 2002: 287). Ideea că naturalețea și spontaneitea expresiei nu se supun unor norme discursive predeterminate și rigide, ci le guvernează, este solidară cu inovația de a considera că substanța discursului este mai importantă decât forma acestuia. Ceea ce se spune este mai relevant decât felul în care se spune. Privilegierea conținutului comunicat aduce în prim plan o constantă a predicii, și anume grija față de ascultător. Acesta trebuie îndrumat să înțeleagă adevărul textului revelat[7] și să îl urmeze în viața de zi cu zi. În viziunea primilor retori creștini, oratorul nu mai este un cuceritor al minților și inimilor ascultătorilor, ci un învățător care cultivă binele, se îngrijește de formarea credincioșilor și se află în slujba comunității.

Prin felul său de a fi și de a vorbi, predicatorul trebuie să fie un exemplu demn de urmat și această mentalitate rezonează, de asemenea, cu preceptele retoricii greco-latine, potrivit cărora

[6] „Iar când vă vor da în mâna lor, nu vă îngrijorați de cum sau ce veți vorbi, că în ceasul acela vi se va da vouă ce să vorbiți;/ fiindcă nu voi sunteți cei ce vorbiți, ci Duhul Tatălui vostru este Cel ce grăiește întru voi." (Biblia, Anania 2009: 1471).

[7] „[...] cui îi folosește o exprimare corectă pe care intelectul ascultătorului nu o poate înțelege?", se întreabă retoric Sf. Augustin (2002: 309).

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

autoritatea și prestigiul oratorului decurg în mod firesc din noblețea de caracter a acestuia. Nu poate ajunge orator decât omul corect, concluzionează Quintilian (1974/III: 333), argumentând că „dacă frumosul talent al oratoriei ar ajunge la dispoziția răutății, nimic nu ar fi mai primejdios pentru interesele publice și private decât elocința" (*idem*). Sprijinindu-se pe cuvintele apostolului Pavel (I Tim. 4:12), Sf. Augustin nu vizează doar autoritatea morală a vorbitorului, ci toate aspectele vieții sale: „fă-te credincioșilor pildă în cuvânt, în purtare, în iubire, în duh, în credință, în curăție" (Biblia, Anania 2009: 1704). Se poate, deci, constata că retorica creștină s-a edificat pe credința că nu atât cuvintele cât exemplele de trăire umană care urmează modelul hristic au cea mai mare forță de convingere.

Finalitățile urmărite de predicator. Prin raportare la tripticul clasic al scopurilor urmărite de orator (*docere, delectare, movere*), Sf. Augustin afirmă că niciun predicator nu ar trebui să neglijeze cele trei țeluri retorice și reformulează finalitățile astfel încât să fie adecvate specificului doctrinar și discursiv al creștinimului. Cuvântarea predicatorului se cuvine urmărită cu *înțelegere*, cu *încântare* și cu *înduplecare*[8] (Augustin 2002: 313). Cele trei țeluri reflectă gradele de intensitate ale procesului persuasiv. Pentru cei ce ascultă predica, înțelegerea determină acceptare, aprobare, consimțământ și, mai apoi, favorizează convingeri în plan mentalitar și comportamental.

Autorul lucrării *De doctrina christiana* dedică pagini memorabile celor trei scopuri expresiv-persuasive și impune câteva schimbări importante.

[8] Un termen mai potrivit pentru a descrie comportamentul ce trebuie indus auditoriului este cel de *ascultare*. În sens creștin, *ascultarea* este făgăduința și totodată practica de a urma în chip neabătut calea către mântuire, de a-l urma pe Hristos.

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

O primă inițiativă este de a simplifica arhitectura discursului, prin restrângerea etapelor de elaborare la *invenție* (ce se spune) și *elocuție* (cum se spune). În retorica antică, aceste operații erau considerate cele mai importante (Augustin 2002: 426, nota 1), și pentru a valida teza oratorului inspirat, Sf. Augustin le statornicește ca etape de bază în realizarea unei predici[9]. Invenției îi este rezervat rolul de a pregăti transmiterea adecvată a unei interpretări autorizate a textului biblic, iar elocuția trebuie să pună în valoare adevărul revelat.

Actul de a înțelege are, în elocința creștină, o dublă orientare, dinspre autoritatea textului sacru către predicator și, mai apoi, dinspre text și oratorul creștin către credincioșii cărora oratorul li se adresează. Pe de o parte, predicatorul, ca interpret autorizat, meditează la semnificațiile textului sacru și, în acest context, e important să semnalăm că, în Evul Mediu, exegeza biblică a instituit un canon hermeneutic cu patru nivele (Nate, în Sloane 2006: 24): a) *literal* (sensus literalis), b) *alegoric* (sensus allegoricus), c) *moral* sau tropologic (sensus moralis/tropologicus) și d) *anagogic* sau mistic/ eshatologic

[9] „Începând cu secolul al XIII-lea, se acumulează evidențele referitoare la diversitatea activităților de a predica. În mare, există trei feluri de predici: prezentarea simplă și limpede a învățăturii biblice, recursul la tehnici de expunere și de divizare proprii stilului erudit de tip universitar și predica populară, cu exemple moralizatoare din pilde, snoave, legende ale sfinților și istorisiri de întâmplări miraculoase. […]
Predica tipică are șase părți: 1. tema: un citat biblic (din liturghia zilei), urmat de o rugăciune; 2. protema, o secvență introductivă a temei (aceasta constă într-un citat dintr-un alt fragment biblic, pus în legătură cu primul); 3. antetema: introducerea propriu-zisă în temă, prin reafirmarea scopului predicii, 4. divizarea temei, în trei părți sau în multipli de câte trei, cu citate de autoritate care să susțină fiecare diviziune – aceasta este etapa-cheie de dezvoltare exegetică și comentativă; 5. subdivizarea temei și 6. amplificarea sau extinderea fiecărei diviziuni sau subdiviziuni." (Copeland/Ziolkowski, în Sloane 2006: 495).

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

(sensus anagogicus)[10]. Pe de altă parte, predicatorul are datoria de a le dezvălui credincioșilor semnificațiile secvențelor din Scriptură citite în timpul serviciului religios astfel încât ascultătorii să adere, prin conduita lor, la învățăturile de credință. Încântarea și determinarea la acțiune a ascultătorilor își au izvorul în actul de a înțelege și, prin înțelegere, în propensiunea ascultătorilor de a îmbrățișa și împărtăși adevărul biblic.

Prin urmare, o a doua schimbare este de a separa rolul capital rezervat *înțelegerii* de rolurile, derivate, ale *încântării* și *înduplecării*. Înțelegerea este înfățișată ca necesitatea de a-i instrui pe credincioși în lumina adevărului biblic, de a-i determina să ia aminte la ceea ce se spune, în timp ce *încântarea* și *înduplecarea* sunt finalități ce pot fi atinse doar dacă înțelegerea este asigurată cu eficiență.

Repertoriul de strategii ale delectării și mișcării ascultătorilor este alcătuit și exemplificat cu atenție. Ori de câte ori predicatorul „vrea să îl și încânte pe acela căruia îi vorbește sau să îl înduplece, nu o va face vorbind cum îi vine, ci este important cum vorbește ca să o facă. Or, după cum este necesar ca auditoriul să fie încântat, ca să fie ținut atent, tot așa, este necesar să fie înduplecat, ca să fie determinat spre acțiune. Și după cum este încântat dacă vorbești plăcut, tot așa este înduplecat dacă este atras de ce îi promiți, dacă se teme de amenințarea pe care i-o pui în față, dacă urăște ce critici, dacă ce susții aprobă, iar ce insiști că trebuie deplâns deplânge și el; când se bucură de bucuria pe care i-o predici; când se îndură de aceia pe care îi pui înaintea ochilor spunându-i că sunt vrednici de milă; când îi evită pe aceia pe care îi prezinți speriindu-l că trebuie să fugă de ei; și orice altceva se poate face cu elocință înaltă pentru

[10] De exemplu, în viziunea Sf. Ioan Casian, numele „Ierusalim" poartă, în textul sacru, următoarele valori: istorică („oraș"), alegorică („Biserică a lui Hristos"), morală („suflet al omului") și anagogică („Ierusalimul-cel-de-sus, mamă a tuturor", cf. Galateni 4:26).

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

a impresiona sufletul auditoriului, nu ca să știe ce este de făcut, ci ca să facă ceea ce știu deja că este necesar să facă." (Augustin 2002: 313, 315).

Dacă admitem că, în concepția Sf. Augustin, funcția informativă a discursului potențează o funcție de tip formativ, putem considera că rolul de a instrui este de ordin obiectiv, adică referitor la ceea ce se spune, iar rolurile derivate, încântarea și înduplecarea, sunt de ordin (inter)subiectiv, adică reliefează personalitățile protagoniștilor comunicării (orator și ascultători) și relațiile dintre ei. Distincția este pertinentă și utilă în a sublinia că farmecul și puterea de convingere a elocinței decurg din capacitatea limbajului uman de a exprima ceea ce ființa umană percepe ca fiind esențial și adevărat.

O a treia modificare promovată în *De doctrina christiana* este de a asocia energiile care animă procesul de persuasiune, respectiv *logosul*, *ethosul* și *pathosul*, cu triada scopurilor urmărite de predicator, *înțelegerea*, *încântarea* și *înduplecarea*, iar această împrospătare a tiparelor clasice se observă mai ales în reconfigurarea sistemului celor trei stiluri.

Tipurile de elocuție. În descrierea retorică antică, conceperea, compunerea și rostirea discursului sunt guvernate de regulile genului retoric adoptat și potrivite cu situația de comunicare, nu numai cu cea reală, ci și cea reprezentată discursiv. De la caz la caz, oratorul poate recurge la tipuri distincte de elocuție (stil). Stilul simplu se folosește cu rol informativ, deziderateле recursului la stilul temperat sunt armonia, eleganța și măsura, iar stilul înalt are o bogată împodobire expresivă.

Sf. Augustin adaptează modelele tradiționale la lumea nouă a realităților discursive ale creștinismului. În viziunea sa, predicatorul adoptă stilul simplu atunci când oferă învățături, pe cel temperat când face aprecieri și stilul înalt când auditoriul

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

trebuie îndemnat cu insistență să trăiască în acord cu litera și spiritul textului sacru, să treacă de la înțelegere la acțiune, să sublimeze cuvântul de învățătură în comportament. În oratoria creștină, esența stilului simplu constă în profunzimea raționamentelor[11], dominanta sa fiind *logosul*, stilul temperat este caracterizat de echilibrul reliefării[12], dominanta sa fiind *ethosul*, iar principala proprietate a stilului înalt este vitalitatea[13], dominanta sa fiind *pathosul*. Altfel spus, stilul simplu acționează „asupra minții sau a rațiunii, nu a sentimentelor sau a voinței, el vizează o modificare a raționamentului", stilul temperat „poate, prin aptitudinea sa de laudă sau blam, să influențeze pe auditor și să-l determine să-și schimbe modul de viață, dar nu direct și nici în mod obligatoriu", iar stilul înalt „atinge sufletul și poate provoca, în ultimă instanță, chiar o schimbare a modului de viață" (Augustin 2002: 441).

Prin raportare la canoanele antice, luminatul învățat formulează două principii care dirijează eficacitatea persuasivă și expresivă a actului de a predica. Primul dintre acestea ar putea fi denumit principiul *adecvării stilistice*. Pentru a dobândi eficiență maximă, predicatorul este liber să fructifice în același discurs toate cele trei tipuri de elocuție[14]. Utilizarea variată și armonioasă

[11] „Ține deci de obligația învățătorului nu doar să deschidă ceea ce este închis și să desfacă nodurile întrebărilor, ci și, în timp ce se face acest lucru, să preîntâmpine alte întrebări care pot apărea" (Augustin 2002: 335).

[12] În oratoria ecleziastică, ornamentele stilului temperat trebuie exploatate „nu cu emfază, ci cu măsură" (Augustin 2002: 365).

[13] Stilul înalt „se deosebește de stilul temperat, mai ales prin aceea că nu este atât împodobit cu ornamente verbale, cât impetuos prin trăirile interioare; căci de primit primește, desigur, acele ornamente, aproape toate, dar, dacă nu le are, nu le caută. De fapt, este purtat de propriul elan, iar frumusețea enunțului, dacă apare, o ia din forța subiectului, nu din grija pentru ornament; îi este deajuns, desigur ca, în vederea acestui scop, cuvintele potrivite să fie nu alese prin truda buzelor, ci să urmeze înflăcărarea inimii" (Augustin 2002: 339).

[14] „Și să nu se creadă că amestecul acestor trei stiluri ar fi contrar teoriei; dimpotrivă, trebuie ca, pe cât se pretează mai bine subiectul, enunțul să fie variat

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

a valențelor celor trei stiluri este consemnată de la Aristotel la Quintilian. Acesta din urmă afirmă că echilibrul conjuncției între tipurile de elocuție asigură succesul deplin al cuvântării: „Deci totul în discurs să fie mare, nu exagerat; sublim, nu abrupt; curajos, nu temerar; sever, dar nu trist; grav, dar nu greoi; vesel, nu luxuriant; plăcut, nu neînfrânat; grandios, nu emfatic. La fel, pentru tot restul. Și, în general, calea cea mai sigură este calea de mijloc, fiindcă în extreme constă greșeala" (Quintilian 1974/III: 408).

Sf. Augustin rafinează acest construct teoretic, arătând că cele trei finalități discursive: *a înțelege*, *a încânta* și *a îndupleca* se manifestă unitar în discurs. Conform acestui principiu, pe care l-am putea numi *al unității persuasive*, a înțelege, a plăcea și a se supune se potențează reciproc: „cine nu știe că, dacă nu este înțeles, oratorul nu poate fi ascultat nici cu plăcere, nici cu supunere?", se întreabă, retoric, Sf. Augustin (2002: 365), înainte de a avansa ideea că scopurile urmărite de predicator se organizează, de la un caz la altul, în jurul unei finalități dominante, celelalte două fiind subsumate centrului persuasiv. Astfel, deși stilul simplu are ca finalitate principală limpezimea raționamentelor (înțelegerea), încântarea și supunerea nu sunt excluse ca finalități de grad secund. În stilul temperat, întâietatea o deține încântarea, însă înțelegerea și supunerea se pot și ele actualiza. În sfârșit, în stilul înalt, înduplecarea unei inimi de piatră nu este posibilă dacă ceea ce se spune „nu este ascultat și cu înțelegere și cu încântare" (Augustin 2002: 367).

Nu doar aspectele teoretice demonstrează că Sf. Augustin a avut o contribuție crucială la fondarea retoricii creștine, ci și analizele pe care autorul le propune pentru a dovedi că Scriptura

---

prin utilizarea tuturor celor trei stiluri, deoarece întrebuințarea excesivă a unuia singur face să scadă atenția auditoriului. Când se trece însă de la un stil la altul, discursul progresează mai armonios, chiar dacă devine mai lung" (Augustin 2002: 357).

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

este prototip de elocvență. Dacă ținem cont de abundența de ilustrări, nu este greșit să considerăm că *De doctrina christiana* este un ghid foarte valoros de hermeneutică biblică și de retorică creștină.

Sf. Augustin este întâiul mare învățat creștin „care discută pe larg despre utilitatea retoricii în misiunea creștină de interpretare și răspândire a cuvântului lui Dumnezeu" (Habinek 2005: 89). Spre deosebire de gânditorii și retorii precreștini, în a căror concepție retorica era meșteșugul comunicativ de a interpreta în mod convingător o anumită realitate, pentru predicatorii creștini, și Sf. Augustin insistă asupra acestui fapt, *ars bene dicendi* este aservită comunicării adevărului revelat prin textul sacru. În concepția sa, „descoperirea sau invenția nu mai constă în căutarea celor mai bune argumente sau mijloace persuasive, ci în dezvăluirea adevărului biblic. Celelalte etape retorice (stilul, memoria, pronunțarea) sunt și ele considerate mijloace prin care respectivul adevăr este comunicat unui anumit auditoriu. De fapt, autorii creștini sunt, mai mult decât predecesorii lor păgâni, cei ce impun viziunea conform căreia stilul este modalitatea electivă de a transmite un conținut prealabil, aflat mereu la dispoziție." (*idem*).

Patrimoniul retoric al creștinismului îmbogățește, așadar, moștenirea retorică a Antichității, prin impunerea unei perspective noi, a cărei importanță nu poate fi neglijată pe terenul cercetărilor de retorică și stilistică:

a) prin adoptarea și adaptarea preceptelor retorice antice, fondatorii hermeneuticii și retoricii creștine dezvoltă o tradiție prescriptivă care a conferit artei oratorice și analizei textuale imbolduri noi (Murphy 2001: 61);

b) în viziunea fondatorilor retoricii creștine, țelul suprem al artei de predica nu este cel de a mișca mințile și inimile auditoriului, așa cum recomandau învățații antici, ci de a călăuzi ființa umană către adevărul revelat de textul sacru;

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)

c) pentru apologeții creștini, idealul de elocință trebuie căutat în litera și spiritul textului biblic;

d) oratorul creștin trebuie să fie un exemplu viu, care convinge mai mult prin felul său de a fi în lume și mai puțin prin meșteșugul de a compune cuvântări frumos ornate și bine argumentate;

e) eficacitatea discursivă a predicatorului se întemeiază pe adecvarea resurselor de limbaj la solicitările expresive și persuasive ale situației de comunicare și pe unitatea ierarhic actualizată a scopurilor urmărite de oratorul creștin.

BDD-B381-08 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:03:43 UTC)